

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 marca 2017 r.

Sąd Okręgowy w Poznaniu - Wydział II Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący: SSO Marcin Miczke

Sędziowie: SSO Danuta Silska (spr.)

SSR del. Joanna Mataczyńska

Protokolant: prot. sąd. Patrycja Hencel

po rozpoznaniu w dniu 17 lutego 2017 r. w Poznaniu

na rozprawie

sprawy z powództwa K. M. (1) i M. V.

przeciwko Muzeum (...)w P.

o wydanie

na skutek apelacji wniesionej przez pozwanego

od wyroku Sądu Rejonowego Poznań - Stare Miasto w Poznaniu z dnia 23 maja 2016 r., sygn. akt VII C 2783/13

I. oddala apelację ;

II. zasądza od pozwanego na rzecz powodów 1.200 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu odwoławczym.

Danuta Silska Marcin Miczke Joanna Mataczyńska

UZASADNIENIE

K. M. (1) i M. V. domagali się od Muzeum (...) w P. wydania ruchomości w postaci obrazu przedstawiającego H. M., sygn. akt 1.g.: K.Z/912, ((...)). Ewentualnie powodowie wnieśli o zapłatę kwoty 5.000 zł mającej stanowić równowartość ww. obrazu. Nadto, powodowie wnieśli o zasądzenie na ich rzecz od strony pozwanej zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Muzeum (...)w P. wniosło o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie od powodów na rzecz pozwanego zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Pismem z dnia 25.4.2017 r. powodowie zmodyfikowali swoje roszczenie, wnosząc o wydanie przez stronę pozwaną portretu mężczyzny z rodziny M., wpisanego do inwentarza muzealnego Muzeum (...) w P. pod numerem (...) namalowanego techniką olejną na lnianym płótnie o wymiarach po krawędzi krosna 108,5 x 82 cm.

Na rozprawie w dniu 9.5.2016 r. powodowie cofnęły częściowo pozew ze skutkiem prawnym w zakresie żądania zapłaty równowartości ww. obrazu.

Wyrokiem z dnia 23.5.2016 r., sygn. akt VII C 2783/13 Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu:

I. nakazał pozwanemu, by wydał powodom ruchomość w postaci obrazu przedstawiającego portret mężczyzny z rodziny M., sygn. (...);

II. umorzył postępowanie w zakresie cofniętego powództwa;

III. kosztami procesu obciążył pozwanego, pozostawiając ich szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu.

Podstawą rozstrzygnięcia były następujące ustalenia faktyczne i rozważania prawne Sądu I instancji:

K. M. (1) i M. V. są jedynymi spadkobiercami zmarłego w dniu 2.10.2001 r. A. M..

A. M. był właścicielem majątku ziemskiego w W., gmina Ś. o powierzchni 683,3752 ha zapisanego w księdze wieczystej „(...)”. W skład ww. majątku wchodził zespół pałacowo-parkowy, obecnie położony na działce nr (...) (poprzednio parcele nr (...) oraz części parceli nr (...)) i obejmuje obszar 6,96 ha. Prawo własności A. M. zapisane zostało we wskazanej powyżej księdze wieczystej z dniem 15.1.1931 r.

W dniu 25.4.1944 r. ww. nieruchomości wraz z zespołem pałacowo-parkowym została przejęta na własność Skarbu Państwa na mocy dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U.1945.3.13). Prawo własności ww. nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa-Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w P. wpisane zostało na wniosek Wojewody (...) w dniu 21.11.1946 r.

Wraz z przedmiotową nieruchomością przejęte na własność Skarbu Państwa zostały również ruchomości oraz dzieła sztuki znajdujące się w pałacu, w tym portret mężczyzny z rodziny M. - N. M. namalowany techniką olejną na lnianym płótnie o wymiarach po krawędzi krosna 108,5 x 82 cm przez J. Z. o wartości 10.000 zł.

Powyższy obraz od dnia 16.11.1945 r. znajduje się w posiadaniu pozwanego Muzeum (...) w P.. Obraz jest sygnowany i datowany w lewym górnym narożniku (...) oraz został wpisany do inwentarza muzealnego pod numerem (...).

Powodowie pismem z dnia 10.2.2012 r. zwrócili się do Muzeum (...) w P. o zwrot wszelkich znajdujących się w ich zbiorach obrazów, które stanowiły niegdyś własność rodziny M., w tym obrazu oznaczonego numerem (...). Pismem z dnia 10.4.2012 r. Dyrektor Muzeum (...) w P. potwierdził fakt posiadania 22 obiektów pochodzących z majątku W. oraz wskazał, że Muzeum (...) w P. wyraża gotowość wystąpienia do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z wnioskiem o wykreślenie ww. obiektów z inwentarza. Przedmiotowy wniosek złożony został przez Dyrektora Muzeum (...) w P. w dniu 11.4.2012 r. Pismem z dnia 30.5.2012 r. Departament Dziedzictwa Kulturowego wskazał, że Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego nie wyraził zgody na skreślenie z inwentarza obiektów pochodzących ze zbioru Rodziny M..

Na wniosek powodów z dnia 30.5.2011 r. Wojewoda (...) w decyzji z dnia 30.12.2011 r. stwierdził, że zespół pałacowo-parkowy majątku W. położony na działce o aktualnym położeniu nr (...) nie podpadał pod dyspozycję art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Na skutek odwołania od ww. decyzji Wojewody (...), Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi decyzją z dnia 27.6.2013 r. uchylił ww. decyzję Wojewody (...) w zakresie części nieruchomości nr (...) leżącej poza konturem zaznaczonym na planie sytuacyjno-wysokościowym Instytutu (...) w W. i orzekł, że ww. części działki ewidencyjnej nr (...) podpadała pod przepisy ww. dekretu. W pozostałym zakresie, w tym co do zespołu pałacowo-parkowego ww. decyzja została utrzymana w mocy. W uzasadnieniu Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wskazał, że pałac, jak i park w W., nie były nieruchomościami rolnymi, a tym samym nie mogły być przejęte na cele reformy rolnej.

Wyrokiem z dnia 1.8.2014 r., wydanym w sprawie sygn. akt I SA/Wa 2248/13, Wojewódzki Sąd Administracyjny stwierdził nieważność decyzji z dnia 27.6.2013 r., uznając, że z jej treści nie da się wywnioskować, która część działki nr (...) nie podpadała pod przepisy dekretu z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Wojewódzki Sąd Administracyjny wskazał jednocześnie, że zarówno Wojewoda (...), jak i Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

prawidłowo ustalili, że zespół pałacowo-parkowy w W. nie podpadały pod działanie ww. dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Decyzją z dnia 6.5.2015 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi uchylił decyzję Wojewody (...) z dnia 30.12.2011 r. w zakresie obejmującym część aktualnej działki nr (...) położonej na południe od zielonej linii przerywanej, przebiegającej między punktem 25 i 50 zgodnie z mapą stanowiącą załącznik do ww. decyzji oraz części aktualnej działki nr (...) położonej na północ od zielonej linii przerywanej przebiegającej między punktami 6 i 10 zaznaczonej na wskazanej powyżej mapie. W tym zakresie Minister odmówił stwierdzenia, że nieruchomości nie podpadała pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. W pozostałym zakresie decyzja Wojewody (...) została utrzymana w mocy. Z uzasadnienia przedmiotowej decyzji wynika, że opisane fragmenty nieruchomości nr (...) zostały zasadnie przejęte na cele reformy rolnej. Jednocześnie Minister stwierdził, że pozostała część przedmiotowej działki stanowiła główną część zespołu pałacowo-parkowego i spełniała wyłącznie funkcje rezydencyjne. Tym samym, przejęcie ww. pałacu na cele reformy rolnej było sprzeczne z przepisami dekretu, a więc stanowiło działanie bezprawne.

K. M. (1) w czasie II Wojny Światowej opuścił terytorium Polski. Do kraju powrócił w roku 2000 i od tego pory w nim zamieszkuje. Powód kilkakrotnie przyjeżdżał na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W tym czasie dowiedział się, że niektóre z części wyposażenia ww. pałacu zostały przewiezione do Muzeum (...) w P.. O tym, że przedmiotowy obraz znajduje się w posiadaniu Muzeum (...) w P., powód dowiedział się w roku 2010 r. W roku 2005 powód uzyskał jedynie informacje o tym, że jakieś obiekty z majątku W. znajdują się w piwnicach muzealnych.

Po dokonaniu oceny dowodów, na podstawie których ustalono powyższy stan faktyczny, Sąd Rejonowy wskazał na wstępie rozważań, że - z uwagi na cofnięcie przez powodów powództwa w zakresie roszczenia o zapłatę kwoty 5.000 zł, mającej stanowić (wg powodów) równowartość przedmiotowego obrazu (na co pozwany wyraził zgodę) - na podstawie art. 203 k.p.c. oraz art. 355 § 1 k.p.c., należało umorzyć postępowanie w rzeczonym zakresie (punkt II wyroku). Sąd też rozbieżność stron co do wartości rzeczzonego obrazu stała się poboczną kwestią z punktu widzenia ostatecznie sformułowanego żądania pozwu. Sąd przyjął zarazem wartość obrazu w oparciu o dowód z opinii biegłego historyka sztuki.

Powodowie, zgodnie z treścią pisma z dnia 25.4.2016 r. oraz oświadczenia złożonego na rozprawie w dniu 9.5.2016 r., domagali się ostatecznie wydania przez Muzeum (...) w P. spornego obrazu, przedstawiającego portret mężczyzny z rodziny M., który wpisany został do inwentarza muzealnego pod numerem (...). Powodowie swoje roszczenie wywodzili z treści art. 222 § 1 k.c., zgodnie z którym właściciel może żądać od osoby, która włada faktycznie jego rzeczą, ażeby rzecz została mu wydana, chyba że osobie tej przysługuje skuteczne względem właściciela uprawnienie do władania rzeczą. Roszczenie windykacyjne służy właścicielowi przeciwko osobie, która rzeczą faktycznie włada, tak, więc jego koniecznymi przesłankami jest nie tylko status właściciela (współwłaściciela) i fakt, że nie włada on (sam lub przez inną osobę) swoją rzeczą, ale także fakt, że rzeczą faktycznie włada podmiot trzeci- tu: pozwany- do tego nieuprawniony. Biernie legitymowanym jest tylko faktycznie władający rzeczą. Element fizycznego władania rzeczą zwykle występuje zarówno w konstrukcji posiadania samoistnego, jak i zależnego (art. 336 k.c.). Jest to także niezbędny element dzierżenia (art. 338 k.c.). Przesłanką skutecznego pozwania w procesie windykacyjnym jest jednak fizyczne władanie rzeczą przez pozwanego w chwili wyrokowania (art. 316 § 1 k.p.c.), a wyjątkowo w toku procesu windykacyjnego (por. art. 192 pkt 3 k.p.c.).

Kwestią bezsporną był fakt posiadania przedmiotowego obrazu przez Muzeum (...) w P.. Tym samym, w myśl ww. przepisu, strona pozwana posiadała legitymację bierną w niniejszej sprawie. Według art. 222 § 1 k.c., roszczenie windykacyjne przysługuje właścicielowi wobec osoby, która włada faktycznie jego rzeczą. Jakkolwiek więc z posiadania rzeczy właściciela wyzulo Państwo, to jednak obecnie faktycznie włada nim, będące osobą prawną, Muzeum (...), w związku z tym do niego powinny być skierowane dochodzone roszczenia windykacyjne.

Bezsporna legitymacja czynna powodów wynika natomiast z faktu, iż są oni jedynymi spadkobiercami uprzedniego właściciela obrazu - A. M., który został pozbawiony jego posiadania poprzez przejęcie nieruchomości w W., w tym zespołu pałacowo-parkowego na cele reformy rolnej, dokonane na podstawie art. 2 ust. 1 lit e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Powodowie swoje prawa

właścicielskie do ww. zespołu pałacowo-parkowego oraz znajdujących się w nim w dniu przejęcia dzieł sztuki udowodnili przedłożonymi w niniejszej sprawie decyzjami odpowiednich organów administracji, z których wynika, że zespół pałacowo-parkowy, jako zespół budynków przeznaczonych jedynie dla celów rekreacyjnych, nie podpadał pod działanie przepisów ww. dekretu, zaś zajęcie dokonane w dniu 25.4.1945 r. uznać należy za działanie bezprawne. Okoliczność stwierdzenia bezprawności przejęcia pałacu oraz parku w W. determinowała zarazem bezprawność przejęcia znajdujących się w nim dzieł sztuki.

Zgodnie z treścią art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, na cele reformy rolnej przeznaczone były nieruchomości ziemskie stanowiące własność albo współwłasność osób fizycznych lub prawnych, jeżeli ich rozmiar łączny przekraczał bądź 100 ha powierzchni ogólnej, bądź 50 ha użytków rolnych, a na terenie województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, jeśli ich rozmiar łączny przekraczał 100 ha powierzchni ogólnej, niezależnie od wielkości użytków rolnych tej powierzchni. Zgodnie natomiast z § 11 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, przejęciu od właścicieli ziemskich nie podlegają przedmioty służące do osobistego użytku właściciela przejmowanego majątku i członków jego rodziny, jak np. ubrania, obuwie, pościel, biżuteria, meble, naczynia kuchenne itp., nie mające związku z prowadzeniem gospodarstwa rolnego oraz jeżeli nie posiadają wartości naukowej, artystycznej lub muzealnej. Dokonując wykładni wskazanego powyżej przepisu uznać należy, że wszelkie ruchomości umiejscowione w zajętych majątkach, które posiadały wartość naukową, artystyczną lub muzealną, w przypadku przejęcia dokonanego w zgodzie z przepisami ww. dekretu, również przechodziły na własność Skarbu Państwa. Sytuacja przejęcia obiektów posiadających wartość naukową, artystyczną lub muzealną różni się zatem od zajęcia pozostałych ruchomości, które było w sposób jednoznaczny niezgodne z powołanymi powyżej regulacjami.

Posiadanie przymiotu własności po stronie powodowej uzależnione było od wykazania bezprawności zajęcia na cele reformy rolnej pałacu w W., w którym obraz ten znajdował się do roku 1945 r. Dopiero bowiem wykazanie, że zajęcie to dokonane zostało w opozycji do przepisów dekretu z dnia 6.9.1944 r., rzutowało na uznanie bezprawności przejęcia zlokalizowanych tamże dzieł sztuki, w tym obrazu będącego przedmiotem niniejszego sporu.

Sądy powszechne nie są uprawnione do samodzielnego rozstrzygnięcia sporu o to, czy nieruchomość podpadała pod działanie przepisów dekretu PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej, gdyż podstawą ustalenia, że nieruchomości wymienione w art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej nie przeszły na własność państwa jest tylko ostateczna decyzja administracyjna. Sąd nie jest więc władny kwestionować zasadność kwalifikacji nieruchomości jako przeznaczonej na cele reformy rolnej przyjętej w zaświadczeniu Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego, chyba że dysponuje późniejszą decyzją administracyjną, odmiennie rozstrzygającą o charakterze nieruchomości w stosunku do przyjętej w zaświadczeniu. Decyzja administracyjna, o której stanowi § 5 rozporządzenia z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 10, poz. 51), wywiera skutek prawnorzeczowy i stanowi wyłączną podstawę do uzyskania przez byłych właścicieli lub ich spadkobierców wiedzy, że Skarb Państwa nie nabył z mocy prawa własności nieruchomości na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Uzyskanie takiej decyzji jest też niezbędne dla skutecznego dochodzenia roszczenia odszkodowawczego, bowiem jest ona wiążąca dla sądu w sprawie o odszkodowanie i stanowi prejudykat.

Do skutecznego dochodzenia przez powodów roszczeń odszkodowawczych niezbędne było uzyskanie decyzji administracyjnej stwierdzającej, że majątek nie podpadał pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu (...) Komitetu (...) z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. 1945, Nr 3, poz. 13 j.t.). Wobec tego, prejudycjalne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy miała decyzja Wojewody (...) z dnia 19.5.2006 r., wydana na podstawie wskazanego wyżej przepisu, stwierdzająca, że majątek nie podpadał pod działanie dekretu PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej. Decyzja ta pozwoliła na powzięcie przez powodów wiadomości, że nie doszło nabycia własności przez Skarb Państwa z mocy prawa, a więc strona powodowa poznała osobę odpowiedzialną za szkodę, jaką poniosła w związku z bezprawnym przejęciem i rozporządzeniem majątkiem. Powyższe orzeczenia, pomimo faktu, iż dotyczyły roszczeń odszkodowawczych przejętych dóbr, znajdują zastosowanie w aspekcie przyjęcia momentu, w którym powodowie

odzyskali tytuł prawny do przejętych uprzednio obiektów. Uznać należy, że dopiero podważenie przez powodów zasadności przejęcia ww. zespołu pałacowo-parkowego w drodze postępowania administracyjnego, opartego na § 5 rozporządzenia z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. Nr 10, poz. 51), stanowi wyłączną podstawę do uzyskania przez powodów wiedzy, że Skarb Państwa nie nabył z mocy prawa własności nieruchomości na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, a tym samym nie nabył własności znajdujących się w przedmiotowym pałacu ruchomości o statusie dzieł sztuki.

Niezgodne z prawem przejęcie zespołu pałacowo-parkowego nie stanowiło okoliczności spornej pomiędzy stronami. Powodowie przedstawili decyzję Wojewody (...) z dnia 30.5.2011 r., z której w sposób jednoznaczny wynika, że zajęcie w roku 1945 zespołu pałacowo-parkowego w W. przez Skarb Państwa było działaniem bezprawnym, niezgodnym z treścią dekretu z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Powodowie w momencie składania pozwu dysponowali nadto decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27.6.2013 r., która potwierdziła bezprawność zajęcia ww. pałacu przez Skarb Państwa. Stan bezprawności przejęcia samego pałacu, która to okoliczność ma kluczowe znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, został w myśl ww. decyzji potwierdzony. Decyzja ta została zaskarżona do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w P., który w wyroku z dnia 1.8.2014 r. stwierdził jej nieważność, wskazując, że z treści decyzji nie ma możliwości wywnioskowania, jaka część nieruchomości w W. nie podpadała pod przepisy ww. dekretu. Sąd w uzasadnieniu ww. wyroku wskazał zarazem jednoznacznie, że przejęcie samego zespołu pałacowo-parkowego nastąpiło niezgodnie z art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Niemniej, Sąd podkreślił, iż zgodnie z art. 61 § 1 ustawy z dnia 30.8.2002 r. prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, samo wniesienie skargi nie wstrzymuje wykonania aktu lub czynności. Powodowie w powołaniu na ww. decyzję mieli zatem prawo wniesienia powództwa w niniejszej sprawie. Poza tym, w dniu 6.5.2015 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydał prawomocną decyzję, w której ostatecznie przesądzono kwestię bezprawności zajęcia zespołu pałacowo-parkowego w W.. Do czasu wydania ww. decyzji istniało zatem domniemanie, że również zajęcie obrazu N. M. dokonane zostało w sposób zgodny z obowiązującym wówczas prawem, a tym samym Skarb Państwa nabył skutecznie jego własność.

Sam fakt bezprawnego przejęcia przez Skarb Państwa zespołu pałacowo-parkowego nie był sporny pomiędzy stronami. Pozwany kwestionował jednak zasadność roszczenia windykacyjnego powodów w odniesieniu do znajdującego się w jego posiadaniu obrazu.

Zdaniem Sądu I instancji, strona pozwana nie miała racji, podnosząc, że przepisy dekretu z dnia 6.9.1944 r. nie dotyczyły ruchomości, w tym spornego obrazu, gdyż z treści § 11 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, przejęciu od właścicieli ziemskich podlegały znajdujące się w majątkach ziemskich rzeczy ruchome posiadające wartość naukową, artystyczną lub muzealną. Tym samym znajdowały one zastosowanie do obrazu mężczyzny z rodziny M., który wpisany został do spisu inwentarza Muzeum (...) w P. pod numerem (...). Tak więc uznanie, że przejęcie tego obrazu nie nastąpiło w sposób zgodny z prawem, uzależnione zostało od wzruszenia skuteczności zajęcia samego pałacu, w którym ww. obraz się znajdował.

Niezasadny, w ocenie Sądu Rejonowego, okazał się zarzut przedawnienia roszczenia powodów o wydanie spornego obrazu. Kodeksem Cywilnym obowiązującym na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej był niemiecki Kodeks cywilny - Burgerliche Gesetzbuch. Zgodnie z treścią art. XXVII Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27.10.1933 r. przepisy wprowadzające Kodeks zobowiązań jedynie w stosunku do zobowiązań tracą moc przepisy art. 194-225 Kodeksu cywilnego niemieckiego. Zgodnie natomiast z § 195 BGB, zwykły czasokres przedawnienia wynosi trzydzieści lat. Według treści art. 13 § 1 k.c. dekretu z dnia 12.11.1946 r., przepisy ogólne prawa cywilnego z dniem wejścia w życie niniejszego dekretu tracą moc nieuchylone dotychczas przepisy Kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego, Kodeksu Napoleona, Kodeksu cywilnego austriackiego, Kodeksu cywilnego niemieckiego z wyjątkiem przepisów tego Kodeksu dotyczących fundacji, odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez urzędników wskutek naruszenia obowiązków służbowych i zastawu na statkach oraz przepisy tomu X cz. 1 Zводу Praw. Z kolei art. 59 dekretu Prawo rzeczowe (wejście w życie 1.1.1947 r.) wskazywał, że do przedawnienia roszczeń wynikających z

własności rzeczy ruchomych, stosuje się odpowiednio przepisy o przedawnieniu wierzytelności. Okres przedawnienia wierzytelności uregulowany został w art. 281 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27.10.1933 r. Kodeks zobowiązań, na mocy którego każda wierzytelność ulega przedawnieniu z upływem lat dwudziestu, jeżeli ustawa inaczej nie stanowi. Od dnia 1.1.1947 r. termin przedawnienia roszczeń windykacyjnych poprzednika prawnego powodów wynosił zatem, zgodnie z art. 281 Kodeksu zobowiązań, lat dwadzieścia i biegł w myśl art. XLIII rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej - Przepisy wprowadzające Kodeks zobowiązań od dnia 1.1.1947 r. Zgodnie natomiast z treścią art. 277 pkt 4 Kodeksu zobowiązań, bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty zawiesza się względem wszelkich wierzytelności, gdy z powodu zawieszenia wymiaru sprawiedliwości albo siły wyższej nie można ich dochodzić przed sądami polskimi. W dniu 1.10.1950 r. weszła w życie ustawa z dnia 18.7.1950 r. przepisy ogólne prawa cywilnego. Zgodnie z art. III ustawy z dnia 18.7.1950 r. Przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego, ilekroć obowiązujące przepisy bądź nie określają szczególnego terminu przedawnienia, bądź też przewidują termin przedawnienia dłuższy niż lat dziesięć, termin ten wynosi lat dziesięć. Zgodnie z art. XIX ww. ustawy, do roszczeń powstałych przed dniem wejścia w życie przepisów ogólnych prawa cywilnego, a według dotychczasowych przepisów w tym dniu jeszcze nieprzedawnionych, stosuje się przepisy ogólne prawa cywilnego o przedawnieniu z następującymi ograniczeniami: 1) początek, zawieszenie i przerwanie przedawnienia ocenia się według dotychczasowego prawa, gdy chodzi o czas przed wejściem w życie przepisów ogólnych prawa cywilnego; 2) jeżeli termin przedawnienia według przepisów ogólnych prawa cywilnego jest krótszy niż według dotychczasowego prawa, bieg przedawnienia rozpoczyna się z dniem wejścia w życie przepisów ogólnych prawa cywilnego; jeżeli jednak przedawnienie, rozpoczęte przed wejściem w życie przepisów ogólnych prawa cywilnego, nastąpiłoby przy uwzględnieniu terminu przedawnienia, określonego w prawie dotychczasowym wcześniej, przedawnienie następuje z tym wcześniejszym terminem; zgodnie z art. 109 pkt 4 ustawy z dnia 18.7.1950 r. przepisy ogólne prawa cywilnego, stanowiącym, iż bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu względem wszelkich roszczeń, gdy z powodu zawieszenia wymiaru sprawiedliwości albo siły wyższej nie można ich dochodzić przed sądami polskimi, uległ zawieszeniu. Tym samym, roszczenie powodów - w myśl ww. przepisów - jakkolwiek przedawniłoby się w roku 1960, niemniej na podstawie art. 109 pkt 4 przepisów ogólnych prawa cywilnego uległo ono zawieszeniu.

Zgodnie z art. XXXV ustawy z dnia 23.4.1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny, do roszczeń powstałych przed dniem wejścia w życie Kodeksu cywilnego, a według przepisów dotychczasowych w tym dniu jeszcze nieprzedawnionych, stosuje się przepisy Kodeksu dotyczące przedawnienia z następującymi ograniczeniami: 1) początek, zawieszenie i przerwanie biegu przedawnienia ocenia się według przepisów dotychczasowych, gdy chodzi o czas przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego; 2) jeżeli termin przedawnienia według przepisów kodeksu cywilnego jest krótszy niż według przepisów dotychczasowych, bieg przedawnienia rozpoczyna się z dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego; jeżeli jednak przedawnienie rozpoczęte przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego nastąpiłoby przy uwzględnieniu terminu przedawnienia określonego w prawie dotychczasowym wcześniej, przedawnienie następuje z upływem tego wcześniejszego terminu. Zgodnie z treścią art. 118 Kodeksu cywilnego (Dz.U.1964.16.93 z dnia 1964.05.18) w stosunkach między jednostkami gospodarki uspołecznionej, które podlegają państwowemu arbitrażowi gospodarczemu, termin przedawnienia wynosił jeden rok, chyba że dla roszczeń danego rodzaju przewidziany jest krótszy termin albo że przepis szczególny przewiduje dla określonych stosunków między takimi jednostkami termin dłuższy. W innych stosunkach termin przedawnienia wynosił lat dziesięć, a dla roszczeń o świadczenia okresowe lat trzy, chyba że przepis szczególny przewiduje krótszy termin. Ogólny 10-letni termin przedawnienia roszczeń utrzymany został po zmianie z dnia 1.10.1990 r. (Dz.U.1990.55.321). Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, termin przedawnienia wynosi lat dziesięć, a dla roszczeń o świadczenia okresowe oraz roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej - trzy lata. Bieg tego terminu w odniesieniu do tych roszczeń liczy się, w myśl art. 222 § 1 k.c., zgodnie z zasadą, że przedawnienie roszczeń wynikających z praw bezwzględnych rozpoczyna się z chwilą, w której roszczenie powstało, od dnia pozbawienia właściciela władztwa nad rzeczą. Zgodnie natomiast z treścią art. 121 pkt 4 k.c., termin przedawnienia nie rozpoczyna się a rozpoczęty ulega zawieszeniu co do wszelkich roszczeń, gdy z powodu siły wyższej uprawniony nie może ich dochodzić przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw danego rodzaju - przez czas trwania przeszkody.

Opierając się na powyższych regulacjach Sąd Rejonowy uznał, iż okres przedawnienia roszczeń powodów wynosi 10 lat. Istotnym było ustalenie, od którego momentu ww. 10-letni termin przedawnienia roszczeń winien być liczony. Strona pozwana wskazała, że bieg terminu przedawnienia roszczenia w myśl art. 124 pkt 4 liczony winien być od 1989 r., gdyż to wówczas, w związku z przemianą ustrojową, ustalała tzw. siła wyższa, w wyniku której właściciel nie mógł dochodzić roszczenia przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw danego rodzaju. Zapatrywania tego, Sąd, w odniesieniu do okoliczności rzeczony sprawy, nie podzielił. Oczywistym jest, że z uwagi na uwarunkowania polityczne, poprzednicy prawni powodów nie mogli dochodzić przed sądami polskimi roszczeń o wydanie przedmiotów objętych sporem aż do przełomu politycznego, połączonego z wyborami w dniu 4.6.1989 r. Fundamentalnym zaś założeniem biegu wszelkich terminów, których upływ ogranicza wykonywanie prawa, jest możliwość dochodzenia podlegającego ograniczeniu prawa podczas biegu terminu przez osobę uprawnioną przy zastosowaniu środków przymusu państwowego. W myśl utrwalonego orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego i Sądu Najwyższego, dopiero wydanie decyzji deklaratoryjnej na zasadzie § 5 cytowanego rozporządzenia, stwierdzającej, iż dana nieruchomości nie podpadała pod działanie regulacji zawartej w art. 2 ust. 1 pkt e) dekretu o wprowadzeniu reformy rolnej, pozwalałoby przyjąć, że w analizowanym stanie faktycznym nie doszło do przejścia prawa własności na rzecz Skarbu Państwa majątku ziemskiego. Poza tym, do skutecznego dochodzenia przez powodów roszczeń odszkodowawczych niezbędne było uzyskanie decyzji administracyjnej, stwierdzającej, że majątek nie podpadał pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e) dekretu (...) Komitetu (...) z dnia 6.9.1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. 1945, Nr 3, poz. 13 j.t.). Wobec tego, prejudycjalne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy miała decyzja Wojewody (...) z dnia 19.5.2006 r. wydana na podstawie wskazanego wyżej przepisu i stwierdzająca, że majątek nie podpadał pod działanie dekretu PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej. Decyzja ta pozwoliła na powzięcie wiadomości, że Skarb Państwa nie nabył (...) z mocy prawa, a więc strona powodowa poznała osobę odpowiedzialną za szkodę, jaką ponieśli w związku z bezprawnym przejęciem i rozporządzeniem majątkiem.

Sytuacja przejścia dzieł sztuki znajdujących się w pałacu w W. różni się, w ocenie Sądu I instancji, w sposób jednoznaczny od przejścia znajdujących się w nim innych rzeczy ruchomych. Bezprawność zajęcia rzeczy ruchomych niemających wartości naukowej, artystycznej lub muzealnej wynikała bezpośrednio z treści § 11 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Dla uznania bezprawności przejścia spornego obrazu koniecznym było zaś uzyskanie przez powodów orzeczenia opartego na podstawie § 5 rozporządzenia wykonawczego dekretu z dnia 6.9.1944 r.

Tym samym, dopiero ww. decyzja Wojewody (...) z dnia 30.12.2011 r., wydana na podstawie § 5 ww. rozporządzenia, która w zakresie pałacu w W. została utrzymana w mocy decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27.6.2013 r. ukształtowała stan prawny. w przedmiotowych decyzjach wskazano, że Skarb Państwa nie nabył z mocy prawa pałacu w W. wraz ze znajdującymi się wewnątrz pałacu dziełami sztuki. Tak więc, niemożność dochodzenia przez powodów zwrotu przedmiotowego obrazu utrzymywała się do czasu wydania decyzji z dnia 27.6.2013 r. Dopiero we wskazanej powyżej decyzji przesądzono o tym, że przejęcie zespołu pałacowo-parkowego nie podpadało pod regulacje dekretu z dnia 6.9.1944 r., a tym samym było działaniem bezprawnym. Zdaniem Sądu, dopiero ta data (uzyskanie przez powodów tytułu prawnego do ww. nieruchomości wraz z przejętym wraz z nią obrazem) otworzyła powodom możliwość wystąpienia skutecznie z roszczeniem windykacyjnym względem strony pozwanej. Wedle treści art. 222 § 1 k.c., roszczenie windykacyjne przysługuje bowiem właścicielowi rzeczy. Brak przymiotu właścicieli po stronie powodów wyłączał tym samym możliwość dochodzenia zwrotu przedmiotowego obrazu od strony pozwanej.

Sąd Rejonowy podkreślił, że Wojewódzki Sąd Administracyjny w sprawie o sygn. akt I SA/Wa 2248/13, w uzasadnieniu orzeczenia w sposób jednoznaczny wskazał, że rozstrzygnięcie Wojewody (...) z dnia 30.12.2011 r. oraz Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27.6.2013 r. w zakresie, w jakim wskazywały na bezprawność przejścia przez Skarb Państwa zespołu pałacowo-parkowego, były rozstrzygnięciami prawidłowymi. W oparciu o wytyczne Sądu, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi decyzją z dnia 6.5.2015 r. ostatecznie rozstrzygnął o tym, że Skarb Państwa nie nabył własności pałacu w W., która to okoliczność była istotna dla rozstrzygnięcia niniejszego sporu. W związku z powyższym uznać należy, że to decyzja z dnia 27.6.2013 r. w myśl art. 61 § 1 ustawy o postępowaniu przed sądami

administracyjnymi, otworzyła powodom drogę do wystąpienia z powództwem opartym na art. 222 § 1 k.c. Prawo własności ww. nieruchomości oraz spornego obrazu przesądziła ostatecznie decyzja Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6.5.2015 r.

W tym stanie rzeczy, 10-letni termin przedawnienia roszczenia powodów o wydanie obrazu przedstawiającego mężczyznę z rodziny M. oznaczonej nr (...) rozpoczął swój bieg dopiero w dniu 27.6.2013 r. Pozew w niniejszej sprawie wniesiony został w dniu 28.10.2013 r., co w oparciu o powyższe ustalenia skutkuje uznaniem, że zgłoszone przez powodów w niniejszej sprawie roszczenie nie uległo przedawnieniu.

W związku z powyższym, finalnie nieistotnymi dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy okazały się okoliczności związane z brakiem podjęcia przez powodów w okresie od 1989 r. do 1999 r. czynności, które miałyby skutkować przerwaniem biegu terminu przedawnienia.

Zdaniem Sądu Rejonowego, że nie zasługiwał na uwzględnienie zarzut pozwanego związany z wydaniem odmownej decyzji przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie wyrażenia zgody na wykreślenie przedmiotowego obrazu ze spisu inwentarza muzealnego, co zdaniem strony pozwanej wyłączyło możliwość wydania obrazu stronie powodowej. Należy bowiem podkreślić, że w myśl art. 24 § 1 ustawy z dnia 21.11.1996 r. o muzeach, minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, na wniosek dyrektora muzeum państwowego lub samorządowego, wydaje pozwolenie na skreślenie z inwentarza, w razie zmiany statusu prawnego muzealiów lub błędu w zapisie inwentarzowym. Zarówno pozwolenie na skreślenie z inwentarza muzealiów, jak i nakaz skreślenia z tego inwentarza wydawane są w ramach nadzoru nad muzeami, stanowią formę reglamentacji administracyjnoprawnej oraz przyjmują formę decyzji administracyjnej, co pośrednio poświadcza stylizacja art. 24 u.o.m. (posłużenie się zwrotami: „wydaje pozwolenie” oraz „może być nakazane decyzją”). Potwierdza to również wykładnia historyczna (w swym pierwotnym brzmieniu art. 24 ust. 1 u.o.m. przewidywał wyrażenie zgody na skreślenie z inwentarza muzealiów; dopiero nowel. u.o.m. 2007 r. zastąpiła wyrażenie zgody wydaniem pozwolenia). Przedłożone przez stronę pozwaną pismo stos. Departamentu z dnia 30.5.2012 r. w żaden sposób nie spełnia przesłanek wydania decyzji / pozwolenia określonego art. 24 ustawy o muzeach; stanowi ono de facto pismo informacyjne, które nadto nie zawiera jakiegokolwiek uzasadnienia. Nadto, wskazać należy, że w przypadku zmiany statusu prawnego muzealium lub błędu w zapisie inwentarzowym, minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ma obowiązek udzielenia pozwolenia na skreślenie z inwentarza muzealiów. Należy przy tym przyjąć, że dla skreślenia z inwentarza muzealiów muzealium, które uległo zamianie, sprzedaży lub darowiznie, nie wystarczy wyłącznie uzyskanie pozwolenia na taką zamianę, sprzedaż lub darowiznę, ale wymagane jest jeszcze odrębne pozwolenie, o którym mowa w art. 24 ust. 1 u.o.m., wydawane już po skutecznym dokonaniu tej zamiany, sprzedaży lub darowizny (jego wydanie ma przy tym wówczas- z uwagi na zaistnienie jednej z dwóch alternatywnych przesłanek ustawowych- charakter obligatoryjny).

W ocenie Sądu I instancji, nawet gdyby przyjąć, że roszczenie powodów, stosownie do zapatrywania strony pozwanej, uległoby jednak przedawnieniu, to za uwzględnieniem roszczenia powodów przemawiają i tak zasady współzycia społecznego (art. 5 k.c.). Należy podzielić pogląd, że istotą instytucji przedawnienia w prawie cywilnym jest dążenie do zapewnienia stabilizacji stosunków prawnych a nieuwzględnienie zarzutu przedawnienia może nastąpić w wypadkach wyjątkowych i usprawiedliwionych szczególnymi okolicznościami. Okoliczności te podlegają ustaleniu i ocenie w świetle art. 5 k.c. in casu. W sprawie niniejszej, jakkolwiek należało przyjąć, iż do czasu wydania decyzji z dnia 27.6.2013 r. istniał stan prawny, zgodnie z którym to Skarb Państwa był prawowitym właścicielem ww. obrazu, to niezależnie od powyższego, przy odmiennym zapatrywaniu, za nieuwzględnieniem zarzutu przedawnienia i zastosowaniem w tym względzie art. 5 k.c. mogą przemawiać zwłaszcza leżące po stronie zobowiązanego przyczyny opóźnienia w dochodzeniu roszczenia; w tym wypadku na działania powodów miał niewątpliwie wpływ stan niepewności co do tytułu prawnego. Uznać także wypada, iż w sytuacji stwierdzenia wystąpienia bezprawnego przejęcia przez Państwo majątku prywatnego, sąd- w ramach istniejącego porządku prawnego- winien każdorazowo, w sytuacji gdy jest do tego uprawniony, rozważyć przeciwdziałanie petryfikacji takiego stanu rzeczy, który pozostaje w jawnej opozycji do zasad państwa demokratycznego.

Mając na względzie powyższe, Sąd Rejonowy, w punkcie I wyroku, nakazał pozwanemu, by wydał powodowi ruchomość w postaci obrazu przedstawiającego portret mężczyzny z rodziny M., sygn. akt (...).

O kosztach procesu Sąd orzekł na podstawie art. 98 k.p.c., stosownie do zasady odpowiedzialności za wynik procesu. Należy nadto podkreślić, iż nie miał wpływu na ocenę stopnia wygranej powodów fakt, iż ostatecznie cofnęli oni roszczenie o zapłatę wskazanej w pozwie kwoty. Należy podkreślić, iż cofnięcie rzeczoności roszczenia dokonane po doręczeniu stronie pozwanej odpisu pozwu nie jest równoznaczne z przegraniem procesu w tym zakresie. Zasadnicze żądanie powodów stanowiło bowiem roszczenie windykacyjne, zaś roszczenie odszkodowawcze zgłoszone zostało jedynie na wypadek nieuwzględnienia pierwszego z roszczeń. Powodowie, rezygnując z dochodzenia roszczenia odszkodowawczego, poprzestali na żądaniu wydania przedmiotowego obrazu, a fakt ograniczenia powództwa w tym zakresie nie wpływa na ostateczny wynik niniejszego postępowania. Orzeczenie wydane w sprawie uwzględnia zatem żądanie powodów; jednocześnie - na podstawie art. 108 § 1 k.p.c. - szczegółowe wyliczenie kosztów procesu pozostawiono referendarzowi sądowemu (punkt III wyroku).

Pozwany wywiódł apelację, zarzucając naruszenie prawa materialnego, tj.:

- art. 118 k.c., art. 120 k.c. i art. 121 pkt 4 k.c. w zw. z § 11 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. Nr 10, poz. 51) poprzez błędne przyjęcie, iż roszczenie powodów o wydanie obrazu autorstwa J. Z. przedstawiającego K. M. (2) nie uległo przedawnieniu w związku z błędną wykładnią przepisów dekretu o reformie rolnej oraz ww. rozporządzenia polegającą na przyjęciu, iż powyższe przepisy mają zastosowanie nie tylko w stosunku do nieruchomości ale także w stosunku do ruchomości;
- art. 5 k.c. poprzez uznanie, iż roszczenie powodów o wydanie obrazu autorstwa J. Z. przedstawiającego K. M. (2) znajduje oparcie w zasadach współżycia społecznego.

Apelujący wniósł o:

1. zmianę zaskarżonego wyroku w całości i oddalenie powództwa w całości;
2. zasądzenie na rzecz pozwanego kosztów postępowania wraz z kosztami zastępstwa procesowego wg norm przepisanych;
3. ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania wraz z orzeczeniem o kosztach postępowania sądowego.

W odpowiedzi na apelację, powodowie wnieśli o oddalenie wywiedzionego środka odwoławczego oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów solidarnie kosztów zastępstwa procesowego za postępowanie apelacyjne.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja pozwanego okazała się niezasadna.

Sąd I instancji prawidłowo ustalił stan faktyczny, stanowiący podstawę merytorycznego rozpoznania sprawy, uprzednio dokonując prawidłowej oceny materiału dowodowego, dlatego też Sąd Okręgowy przyjął te ustalenia za własne (art. 382 k.p.c.). Sąd odwoławczy podzielił natomiast tylko częściowo rozważania prawne Sądu Rejonowego. Nietrafna okazała się bowiem argumentacja w zakresie daty rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia roszczenia windykacyjnego powodów, co było kwestią istotną w tej sprawie, a na co uwagę zwrócił apelujący. Ostatecznie jednak błąd w powyższym zakresie nie miał wpływu na treść rozstrzygnięcia, stąd apelacja strony pozwanej podlegała oddaleniu.

Zarzut naruszenia art. 121 pkt 4 k.c. w zw. z art. 118 k.c. i art. 120 k.c. oraz § 11 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej okazał się

zasadny. Przedmiotowy obraz, tj. portret mężczyzny z rodziny M. - N. M., namalowany techniką olejną na lnianym płótnie o wymiarach po krawędzi krosna 108,5 x 82 cm przez J. Z., nie przeszedł na własność Skarbu Państwa na mocy Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Ruchomość ta nie podlegała bowiem dyspozycji normy prawnej z art. 2 ust. 1 lit. e) ww. Dekretu. Nadto, rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, w części dotyczącej ruchomości, zostało wydane bez upoważnienia ustawowego i wykracza poza cele i zakres przedmiotowy reformy rolnej. Skarb Państwa nie stał się właścicielem ruchomości znajdujących się w zespole pałacowo-parkowym majątku W., w tym przedmiotowego dzieła sztuki na podstawie przepisów ww. Dekretu, ponieważ w tym trybie nastąpiło nabycie nieruchomości ziemskich oraz rzeczy ruchomych będących składnikami inwentarza żywego i martwego oraz przedsiębiorstw przemysłu rolnego. Podstawy prawnej nabycia własności obrazu nie stanowił także § 11 ww. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie wykonania Dekretu jako wydany, jak wyżej wskazano, bez upoważnienia ustawodawcy i wykraczający poza cele i zakres przedmiotowy dekretu (por.: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.5.1992 r. II ARN 23/92; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28.4.2005 r., I ACa 982/04). Poza tym, poprzez czynność wpisu do inwentarza muzealnego, pozwany nie nabył własności spornego eksponatu.

Powyższe potwierdza treść decyzji Wojewody (...) z dnia 30.12.2011 r. w zakresie, w jakim została utrzymana w mocy decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6.5.2015r. Zarówno Wojewoda (...), jak i Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Wojewódzki Sąd Administracyjny w W., których kontroli została poddana decyzja Wojewody z dnia 30.12.2011 r., nie mieli wątpliwości, że zespół pałacowo-parkowy majątku W. położony na działce o aktualnym położeniu nr (...) nie wchodził w zakres zastosowania normy prawnej z art. 2 ust. 1 lit. e) dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Zespół pałacowo-parkowy i znajdujące się na nim ruchomości spełniały bowiem wyłącznie funkcje rezydencyjne. Przejęcie ww. obrazu na cele reformy rolnej było sprzeczne z przepisami Dekretu, a więc stanowiło działanie bezprawne.

Wobec powyższego, nietrafne jest stanowisko Sądu Rejonowego, iż dopiero wydanie decyzji administracyjnej z dnia 30.12.2011 r., ostatecznej w dniu 27.6.2013 r., umożliwiło powodowi dochodzenie roszczenia windykacyjnego przed sądem. Przedmiotowa decyzja nie może być zatem traktowana jako prejudykat niezbędny do rozstrzygnięcia niniejszej sprawy. Błędny jest tym samym pogląd Sądu I instancji, iż dopiero ww. decyzja Wojewody (...) ukształtowała stan prawny spornego obrazu i że dopiero od daty ostateczności tejże decyzji, tj. 27.6.2013 r. powodowie uzyskali możliwość skutecznego wystąpienia z roszczeniem windykacyjnym przeciwko Muzeum (...) w P..

Jak ustalono, powodowie utracili władztwo nad przedmiotowym obrazem w dniu 25.4.1944 r., gdy nieruchomość A. M. została przejęta na własność Skarbu Państwa na mocy Dekretu PKWN z dnia 6.9.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Od dnia 16.11.1945 r. przedmiotowe dzieło sztuki znajduje się w posiadaniu Muzeum (...) w P.. Już zatem od dnia 25.4.1944 r. poprzednik prawny powodów nabył roszczenie o wydanie ww. obrazu na podstawie przepisów prawnych powołanych szczegółowo przez Sąd I instancji. Podzielić należy stanowisko Sądu Rejonowego, że poprzednik prawny powodów nie mógł dochodzić swego prawa przed sądami polskimi z przyczyn polityczno-ustrojowych. Stan ten uzasadniał zawieszenie biegu przedawnienia roszczenia poprzednika prawnego powodów zarówno według prawa obowiązującego przed wejściem w życie Kodeksu cywilnego z 1964 r., jak i przepisów Kodeksu cywilnego aż do przełomu polityczno-ustrojowego łączonego z wyborami w dniu 4.6.1989 r. Przypomnieć tylko należy, iż podstawę zawieszenia w drugim okresie stanowił art. 121 pkt 4 k.c., którego naruszenie zarzucono w apelacji. Zgodnie z treścią ww. przepisu, bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu co do wszelkich roszczeń, gdy z powodu siły wyższej uprawniony nie może ich dochodzić przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw danego rodzaju - przez czas trwania przeszkody. Według stanowiska orzecznictwa, stan faktycznej niemożności efektywnego dochodzenia swych praw na drodze prawnej wywołany uwarunkowaniami politycznymi o powszechnym zasięgu oddziaływania jest porównywalny ze stanem siły wyższej (zawieszenia wymiaru sprawiedliwości), uniemożliwiającym uprawnionemu dochodzenie swych roszczeń przed sądem lub innym właściwym organem (zob.: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9.5.2003 r., V CK 24/03;

postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13.10.2005 r., I CK 162/05; uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 26.10.2007 r., III CZP 30/07).

Zasadnie zatem przyjął Sąd I instancji, że od chwili zaboru obrazu do przełomu polityczno-ustrojowego łączonego z datą 4.6.1989 r. trwał stan zawieszenia biegu terminu przedawnienia roszczenia powodów. Prawidłowo też Sąd Rejonowy ustalił, powołując chronologicznie właściwe przepisy prawa materialnego, w tym przepisy przejściowe, kolejno obowiązujących aktów prawnych, że termin przedawnienia roszczenia windykacyjnego powodów o wydanie obrazu wynosi 10 lat (art. 118 k.c.).

Nietrafnym jednak jest stanowisko Sądu I instancji, że bieg ww. terminu przedawnienia rozpoczął się dopiero w dniu 27.6.2013 r., w tj. w dniu, w którym decyzja Wojewody Wielopolskiego z dnia 30.12.2011 r. w zakresie dotyczącym zespołu pałacowo-parkowego majątku W. stała się ostateczna. W treści art. 121 pkt 4 k.c. mowa jest o zawieszeniu biegu terminu przedawnienia „przez czas trwania przeszkody”. Jak wyżej wskazano, ową przeszkodą uniemożliwiającą poprzednikowi prawnemu powodów dochodzenia roszczenia przed sądem były uwarunkowania polityczne w Polsce o powszechnym zasięgu. Stan ten jednakże ustał, jak wyżej wskazano, z dniem wyborów w dniu 4.6.1989 r. Przewidziany zatem w art. 118 k.c. dziesięcioletni termin przedawnienia roszczenia windykacyjnego powodów rozpoczął bieg już w czerwcu 1989 r. Twierdzenia powodów oraz stanowisko Sądu I instancji, iż stan zawieszenia biegu przedawnienia roszczenia strony powodowej na podstawie art. 121 pkt 4 k.c. utrzymywał się aż do dnia 27.6.2013 r., nie mają uzasadnionych podstaw z powodów wcześniej wskazanych. Okoliczności w postaci braku wiedzy o tym, czy przedmiotowy obraz stanowi własność Skarbu Państwa, a nadto gdzie się on znajduje, czy umieszczony jest w zbiorach pozwanego, nie mogły być uznane za przyczyny niemożności dochodzenia roszczenia windykacyjnego przez powodów w rozumieniu art. 121 pkt 4 k.c. Okoliczności te należy uznać, co najwyżej, jako te, które utrudniały przeprowadzenie dowodu własności w procesie windykacyjnym. Jednakże nie jest to powód, jak we wszelkich przypadkach podobnych trudności spowodowanych okolicznościami konkretnej sprawy, do zawieszenia biegu przedawnienia dochodzonego roszczenia na podstawie art. 121 pkt 4 k.c., obejmującego zakresem swego zastosowania, co należy podkreślić, stany obiektywne o powszechnym zasięgu oddziaływania. Okoliczności powyżej wskazane mają jednak znaczenie w innej płaszczyźnie niniejszej sprawy, o czym mowa będzie w dalszej części uzasadnienia.

Wobec powyższego, stwierdzić należy, iż termin przedawnienia roszczenia windykacyjnego dochodzonego przez powodów, jak słusznie podnosi apelujący, upłynął w czerwcu 1999 r. Pozew powodowie wnieśli w dniu 28.10.2013 r., a więc ponad czternaście lat po upływie terminu przedawnienia dochodzonego roszczenia. Podniesiony zatem przez pozwanego zarzut przedawnienia okazał się zasadny.

Powodowie podnieśli natomiast, że zarzut przedawnienia zgłoszony przez pozwanego stanowi nadużycie prawa podmiotowego. W ocenie Sądu odwoławczego, zarzut ten jest jednak zasadny, a w tej sytuacji, zarzut apelującego o naruszeniu przez Sąd Rejonowy prawa materialnego, tj. art. 5 k.c. poprzez uznanie, iż roszczenie powodów o wydanie spornego obrazu znajduje oparcie w zasadach współzycia społecznego, okazał się chybiony.

Podniesienie zarzutu przedawnienia może tylko w konkretnych, wyjątkowych okolicznościach stanowić nadużycie prawa podmiotowego. Koniecznym jest zatem zaistnienie takich okoliczności, których łączna ocena doprowadzi do przekonania, że podniesienie zarzutu przedawnienia roszczenia jest nie do pogodzenia z zasadami współzycia społecznego. Zdaniem Sądu Okręgowego, nie można przy tym eksponować jako okoliczności najistotniejszej czasu opóźnienia w dochodzeniu roszczenia, i to bez uwzględnienia przyczyn tego opóźnienia.

Po pierwsze, powodowie nie posiadali wiedzy o tym, gdzie się znajduje przedmiotowy obraz, a przede wszystkim czy w ogóle jeszcze istnieje i w jakim jest stanie. K. M. (1) w czasie II Wojny Światowej opuścił terytorium Polski. Do kraju powrócił w 2000r. Powód kilkakrotnie przyjeżdżał na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W tym czasie dowiedział się, że niektóre z części wyposażenia pałacu w W. zostały przewiezione do Muzeum (...) w P.. Powód kontaktował się z Dyrektorem Muzeum (...) w P. w kwestii tego, czy w zbiorach Muzeum znajduje się sporny obraz. Nie uzyskał jednak, przed datą wydania katalogu zbiorów w 2010 r., pewnych, jednoznacznych informacji co

do posiadania przez pozwanego spornego obrazu. W 2005 r. powód uzyskał jedynie „zdawkową” informację o tym, że jakieś obiekty z majątku W. znajdują się w piwnicach Muzeum (...) w P.. O tym, że przedmiotowy obraz znajduje się jednak w posiadaniu pozwanego, K. M. (1) dowiedział się w sposób pewny dopiero w 2010r.

Po drugie, okolicznością istotną w tej sprawie była kwestia statusu własnościowego spornego obrazu. W wyniku przeprowadzeniu reformy rolnej na mocy Dekretu PKWN z dnia 6.9.1944 r. A. M. - poprzednik prawny powodów utracił posiadanie przedmiotowego dzieła sztuki. Obraz przedstawiający N. M. wraz z innymi ruchomościami podzielił los wywłaszczonej nieruchomości. Na podstawie art. 6 ww. Dekretu Minister Rolnictwa i Reform Rolnych obejmował niezwłocznie zarząd państwowy nad nieruchomościami ziemskimi, wymienionymi w art. 2 Dekretu wraz z budynkami i całym inwentarzem żywym i martwym oraz znajdującymi się na tych nieruchomościach przedsiębiorstwami przemysłu rolnego. Wykładnia przepisów Dekretu oraz przepisów rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1.3.1945 r. w sprawie wykonania Dekretu, którą reprezentowała również władza państwowa po wydaniu Dekretu, prowadzi do wniosku, że wraz z nieruchomością Skarb Państwa przejmował na własność również rzeczy ruchome znajdujące się w przejmowanym majątku. Gdyby na podstawie tego Dekretu nie nastąpiło przejście na własność rzeczy ruchomych, zbędne byłoby wprowadzanie w Dekrecie przepisów o niezwłocznym przejściu części rzeczy ruchomych w zarząd państwowy oraz ich rozdzielaniu między inne gospodarstwa. Wprowadzenie tych przepisów, miało bowiem przyspieszyć procedurę przekazania określonych w nich rzeczy ruchomych jednostkom zajmującym się gospodarką rolną, a tym samym stworzyć korzystne warunki przeprowadzenia reformy rolnej. Jednocześnie jednak Dekret swoim działaniem objął również pozostałe rzeczy ruchome znajdujące się na przejmowanych nieruchomościach, w tym dzieła sztuki takie jak sporny obraz. Dopiero więc uzyskanie ostatecznej decyzji administracyjnej, tj. decyzji Wojewody(...) z dnia 30.12.2011 r., ostatecznej od dnia 27.6.2013 r., a stwierdzającej w swej treści, że majątek pałacowy nie podpada pod działanie Dekretu, dało powodom pewność co do tego, że przejmowane rzeczy ruchome mające wartość muzealną lub artystyczną nie podpadały pod działanie Dekretu, a tym samym wyjaśniło w sposób jednoznaczny, że Skarb Państwa nie jest stał się jednak właścicielem spornego obrazu. Powodowie podjęli wówczas inicjatywę sądową poprzez wniesienie pozwu w tej sprawie w dniu 28.10.2013 r. Podnieść w tym kontekście należy również, iż samo orzecznictwo sądowe wskazywało, że do skutecznego dochodzenia roszczeń (co prawda w wielu przypadkach dotyczyło to roszczeń odszkodowawczych) niezbędne było wydanie decyzji administracyjnej stwierdzającej, że majątek nie podpadał pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e) Dekretu PKWN z dnia 6.9.1944 r. Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i Sądu Najwyższego wskazywało, że dopiero wydanie decyzji deklaratoryjnej na podstawie § 5 ww. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1.3.1945 r., stwierdzającej, iż dana nieruchomość nie podpadała pod działanie regulacji zawartej w art. 2 ust. 1 pkt e) Dekretu o wprowadzeniu reformy rolnej, pozwalało jednoznacznie przyjąć, że w analizowanym stanie faktycznym nie doszło do przejścia prawa własności majątku na rzecz Skarbu Państwa. Wobec tego, usprawiedliwionym (co nie oznacza, że zasadnym) jest zachowanie powodów, którzy przyjęli, że decyzja Wojewody (...) z dnia 30.12.2011 r., ostateczna od dnia 27.6.2013 r., miała prejudycjalne znaczenie dla dochodzenia roszczenia windykacyjnego przed sądem. Decyzja ta pozwoliła jednak na powzięcie pewnej wiedzy, że Skarb Państwa nie nabył z mocy prawa własności przedmiotowego obrazu. Powodowie dowiedzieli się wówczas w sposób pewny, czy przysługuje im prawo własności przedmiotowego obrazu .

Po trzecie, sporny obraz stanowi pamiątkę rodzinną powodów, której poprzednik prawny powodów został niesłusznie pozbawiony, wbrew obowiązującym przepisom prawnym.

Powodowie podejmowali zatem działania mające na celu ustalić, gdzie znajduje się przedmiotowy obraz. Nade wszystko jednak, próbowali ustalić w sposób pewny, czyją własność stanowi ten obraz. Poprzednik prawny powodów oraz powodowie nie wiedzieli de facto przeciwko komu mają wystąpić ze stosownym roszczeniem, a nadto z jakiego typu roszczeniem, skoro nie wiedzieli, czy przysługuje im prawo własności przedmiotowego eksponatu. Okoliczność zatem, że stan prawny obrazu został w sposób pewny wyjaśniony w oparciu o treść decyzji administracyjnej z dnia 30.12.2011 r., ostatecznej w dniu 27.6.2013 r., nie stanowiła przeszkody w rozumieniu art. 121 pkt 4 k.c., a tym samym nie powodowała zawieszenia biegu terminu przedawnienia, stanowiła jednakże istotne utrudnienie dla powodów w dochodzeniu roszczenia windykacyjnego.

Reasumując, stwierdzić należy, iż powodowie co prawda spóźnili się z dochodzeniem przedmiotowego roszczenia windykacyjnego - termin przedawnienia roszczenia upłynął bowiem w czerwcu 1999 r., jednakże to opóźnienie, zdaniem Sądu odwoławczego, było usprawiedliwione ww. okolicznościami. W tej sytuacji, należało uznać, iż podniesienie przez pozwanego zarzutu przedawnienia roszczenia jest nie do pogodzenia z zasadami sprawiedliwości społecznej.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Okręgowy, na podstawie art. 385 k.p.c., apelację pozwanego oddalił, o czym orzeczono w punkcie I wyroku.

O kosztach postępowania odwoławczego orzeczono w punkcie II wyroku na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. oraz art. 99 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., obciążając nimi pozwanego jako stronę przegrywającą proces w instancji odwoławczej w całości. Na koszty poniesione przez powodów składa się wynagrodzenie ich pełnomocnika procesowego w osobie radcy prawnego w wysokości 1.200 zł ustalone w oparciu o § 2 pkt 4 w zw. z § 10 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz.U.2015.1804).

Danuta Silska Marcin Miczke Joanna Mataczyńska